

Yolca Giden Yorulmamış

Yusuf Ziya Bahadınlı

Seksen Yaşında

Yusuf Ziya

Bahadınlı'ya

Sorular

B. Sadık Albayrak

I

“Söyleşilerinizden birinin başlığı “Bir Yazarın Anatomisi” idi. Bu anatominin iskeletini neler oluşturuyor? Bir başka deyişle, yazarlığınızın belirleyici eksenleri nelerdir? Ortaya koyduğunuz eserlere baktığımızda bu belirleyici niteliklerin nasıl yaşama geçtiğini söyleyebilirsiniz ?

12 yaşında Yozgat ortaokulu'na okumaya giderken, daha kente girmeden bir telefon direğindeki hoparlörden, Alman ordusunun Polonya'ya girdilini öğrendim. 1939'da faşizmin iğrenç ve karanlık sesini bir direktan duyacaktım. Faşizmin ayak sesini yıllar sonra duymadan öte bir de yerinde görecektim: Polonya'da Krakuf kentinde beş milyon insana mezar olan “Auschwitz, kampında yedi ton kadın saçı, gaz fırınları; sandık dolusu diş fırçası, oda dolusu ayakkabı, emzik, takma ayak, gözlük, duvarlarda tırnakla çizilmiş resimler!.. Belleğimde kazılı kaldı. Bu kamp duvarlarındaki tırnakla çizilmiş resimler, dünyaya, zorbalığa, baskıya, sömürüye karşı bakışımda hikâye ve romanlarımda yankısını bulacağı kaçınılmazdı. Öyle bir sest ki bu, ortaokulda, köy enstitüsünde içimi ve dışımı

yıllar yılı sarmalayacaktı. Bu korkunun yüklemi salt yüreğimizde, beynimizde değil miğdemizdeydi bir de. Enstitüde yıllar yılı, çoğunlukla kahvaltılarda bir avuç kuru üzümle neredeyse bir kibrit büyüklüğünde taşlı ekmek kırıntısıyla büyüme çağımız gölgelendi.

Yine de bu karanlık, korkulu günlerde köylü çocukları için bir “barınak” bir “ışık, yeni bir gün” doğmuştu. Köy enstitüleri, halka giden bir cumhuriyet aydınlanması idi. Ne ki bu “ışık” “bu atılım” kısa sürdü; 1945-46’larda karardı ve son buldu.

Bu ışık bir ateş böceği ışığı idi: Işıktı, ama ısıtmazdı. Çünkü, “ısıtma cihazı” Türkiye’nin düzeni idi. Bu düzen, feodaldi ve kapitalizmi amaçlıyordu. Ne yazık ki, cumhuriyet, düzenini “ısıtan” a dönüştüremedi. Bu gün ise bir üçüncüsü eklendi: İslâm şeriatı!

Köy enstitülerinin en önemli yanı, hiçbir seçeneği olmayan yoksul köylü çocuğuna okuma imkânı ve fırsatı vermiş olmasıydı. Öğrenimi, iş içinde iş yoluyla edinmekti bir de, öğrenmeden okumak, ezberlenecek tek öğretim düzeniydi oysa.

Kitap özgür bırakılmıştı. Oku yada okuma diye bir baskı yoktu; bu özgürlükten ancak isteyen yararlanabildi.

İlk kez, özellikle yoksul köylü çocuğu, devlet aygıtında görev alacaktı.

Ve bu köylü çocuğu birkaç sene sonra “köyü eğitim yoluyla canlandırıcaktı.

Bu bir başlangıçtı, sürdürmeli, geliştirmeliydi, tez bitirildi.

Adı bilinen onlarca köy enstitü çıkışlı yazar, yüksek öğretmen, bilim insanı kısa zamanda şehirlere yabancı ülkelere geçme gereğini duydu.

Doğal olan da buydu. İdealizm içinde bireyselliğini de taşırdı; yani olgularla beslenmesi gereken bir amaç noktasıydı.

Bir de köy enstitülerinin “komünist yuvası” olmakla nitelenmesine, bilimsellikten uzak bu saptamaya, İnönü ve CHP’nin de katılması (aksi halde 1947’de yüksek köy enstitüsü kapatılır mıydı?) nasıl açıklanabilir. Köy enstitüleri programını yapan onlardı, bilirlerdi ki (ve isteseler de bu programla komünist olunamazdı!); kitap okuma serbestti, ama zorunlu değildi, öyle sanıyorum ki bu özgürlüğü kullananın sayısı 17 bin mezundan pek azıydı. Bir saptama: 1947’de kapatılan Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü’nden 1. sınıfına sınavla alınanların çoğu 30 kişi “demokrat” yapıda kişilerdi. İkiisi milliyetçi, beşi Said-i Nursi’ci idi.

Kız-erkek öğrenciler ilk kez yatılı bir arada okuyacaktı.

Köy enstitülerinin bir özelliği de, 2. dünya savaşı süresince, harcamanın yüzde otuzunu ancak devlet karşıladığı halde gerisini kendi gücüyle öğrenciler yapıda, tarlada, işlikte çalışarak sağlıyordu.

Böylesine kısa süreli bir öğrenim sonucu yetişen genç köy öğretmeninden çok şey bekleniyordu:

Kimi, yeni bir “aydın tipi” yetişeceğini düşünüyordu ve bu köy önderleri tarafından Kemalizmin tüm öğretileri bellenecek, böylece köyde kapitalizm öncesi sınıf ve ilişkileri tasfiye olunacaktı!

Ama bir toprak reformu daha yapılamamıştı. Toprağın büyük çoğunluğu ağaların elindeydi ve köylünün büyük çoğunluğu da, ağaların ırgatıydı, azabıydı.

Sadece devlet, bürokrat kesime, “Bu çocuklara kol-kanat gerin, yardımcı olun!” diyordu.

“Köyü tüm unsuruyla rejimin seçtiği kapitalist yol doğrultusunda canlandırma” ülküsü ister istemez havada kalıyordu.

Yeni bir aydın tipinden söz ediliyordu. Ama, daha birkaç yıl önce köyden çıkan genç öğretmene, 20 yıl köyde yaşama zorunluluğu getiriliyordu. Köylü, köyde gelişecek, değişecek, aydınlanacaktı. O zaman için olasıydı, nüfusun yüzde sekseni köylüydü. Ama, kişinin aydın olabilmesi için “şehirlileşmesi” gerekmez miydi. “Köylülük” sosyolojik bir olguydu. Şehirli olmak demek, ufku geniş, düşüncesinde ve davranışında incelmış, her şeye bilimsel bakabilen, dogmatik bakışlardan kurtulmuş, uygar bir kişilik kazanmış demek değil miydi. Oysa, köy enstitülü gençlerin “köylü” kalması isteniyordu bir bakıma. Bunun nedenleri vardı uygulamada. Şehir öğrenimli genç köyde kalmıyordu. Ama “aydın” olmanın yolu başka bir uygulamadan geçiyordu.

Sözgelimi, köy enstitülerinin büyük savunucusu Hasan Âli’nin felsefe kitapları liselerde okunurken; çok savunduğu, önemseddiği köy enstitülerinin programında yoktu! Kitap özgürdü, okunması özendiriliyordu, ama programında “edebiyat” dersi yoktu; mantık, sosyoloji yoktu. Köyden, birkaç yıl eğitildikten sonra bir daha çıkmamak üzere orada kalmak yeterli miydi?

Yozgat olgusu, köy enstitüleri, ardından yüksek öğrenim “serüvenim” ve sonrakiler yazılmalıydı...

“Yazma” genelinde “okuma”nın peşinden gelen bir eylemdir.

Çoğunlukla, yaşadıklarını yazma isteği, yazarlığa yol açıyor. Çok söyledim, Pazarören Köy Enstitüsü, bana okuma imkânı verdi; okul kitaplığı görevlisiydim öğrenim boyunca.

Enstitüde duvar gazetesi çıkarmam, piyesler yazmam bir “alıştırma” idi. Bu süre bende uzun sürdü; bir “hârîka çocuk” değildim; on beş yıl sonra ancak gerçekten yazmaya başladım. Öğretmenliğimin üç yılı köyde, yedi yılı da Demokrat Parti’nin yönetimi içinde başladı ve bitti.

Bu hükümet, zihnimde oluşturduğum ve öğretmenlikle kurduğum idealizmimi yok etti ve beni kendi gücümle çalışmaya zorladı. Yayınevi kurdum, okunmasını istediğim ve yayımladığım yüzlerce kitapla, dergiyle okunmasını sağladım.

Yüksek öğrenimim, örneği olmayan bir uygulama ile sürdü. Özgeçmişimle ilgili konular fazlasıyla yinelendi. Ancak bu kez, bütün bunların yazarlığımdaki yeri sorulduğu için, konu bulamadığım için mi hep hayat hikâyelerimi anlattım. Yoksa yazarlığımla “hayatımın içiçeliğini belirtmek, “salt yazmış olmak için yazmak” yerine edebiyatın, insanın ortada olan yanını yansıtmaması olduğu gerçeğini belirtmek için mi? Benim için ikincisi daha ağır basmaktadır.

Yüksek Köy Enstitüsü, üç yıllıktı ve ben bu enstitünün “güzel sanatlar” bölümünde okumak istiyordum. Bilindiği gibi CHP yönetimi, köy enstitülerinin kapatılmasını istedi ve ilk eylemi Yüksek Köy Enstitüsü’nü kapatmak oldu.

Daha birinci sınıfını tamamlamadan apar-topar, Balıkesir Eğitim Enstitüsü’ne nakledildik. Eğitim Enstitülerine köy enstitü mezunu alınmıyor gerekçesiyle bir yıl hazırlık sınıfı okuduk. İyi de oldu, köy enstitü programında olmayan felsefe, mantık, edebiyat, genel psikoloji dersleri gördük. Ardından bu enstitünün birinci sınıfına geçmiş olduk. Yıl sonu sınavında daha ilk sınavda sınıfta bırakıldığımı öğrendim.

Belliydi, otuz kişilik öğrenci grubundan üçümüz “sosyalizan” tavırlar gösterdiğimiz, okul yönetimince belirlenmişti.

Sınıfta kalmak fazla önemli değildi, ama yatılılığım da kaldırılmıştı; beş param yoktu!

Kıscası, Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü’ne naklimi yaptırarak, orada da faşizan tertiplerden sıyrılarak iki yıllık yüksek öğrenimimi dört yılda tamamlayabildim.

II

Açılın Kapılar romanında enstitüdeki eğitim yıllarım anımsarken, size, yalnızca “köylü” gözüyle hayata bakmanın öğretilmek istendiğini, büyük kentlerin, fabrika kapılarının gözden uzak tutulduğunu sezdiriyorsunuz. Bu açıdan Köy Enstitülerinin eksikleri veya fazlalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

“Ve ardından kentli sevmezliği, yıllarım çarpık geçti; köylülük yüceltildi, kentlilik aşağılandı. Beni kurtaran kentte oturan bir demiryolu işçisi oldu çarpıklıktan, en iyi dostum şimdi. Ne tarlasını kıskandı benden ne iki keçisini; birlikte girdik derneğe, sendikaya, partiye.”

“Açılın Kapılar”daki “köylü-şehirli” betimlemesi, aslında bir “tespit”tir. Bugünkü bilincimle, o zamanki “beklenti”mi söylüyorum. “Öyle Bir Aşk” kitabımda da, aynı bilinçle, köy enstitüsünde söylediğimiz “Ziraat Marşı”nın bir dizesini eleştirmiştım. “Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküz.” Köylünün “efendi” olduğu sezdiriliyordu bu dizeyle. Dize tamamlanıyordu: “Biz yurdun öz sahibi efendisi köylüüz!” köylünün “efendiliği” açıkça söyleniyordu. Konuya bakışım devam ediyor aynı yazıda:

“...Fabrikalarda, demiryollarında, gemilerde, madenlerde, otobüslerde, fırınlarda, dükkânlarda, okullarda, devlet dairelerinde çalışan işçiler, öğretmenler, memurlar vardı, ya bunlar kimdi?”

Yazının sonuna doğru da şu satırlar vardı:

“Dilimizde ‘halkçılık’, ‘köycülük’, ‘batı uygarlığı’, ‘eğitim yoluyla köyü canlandırmak’ vardı.”

“Devlet Baba, toprak ağası, iş adamı, yüksek memur ve dahaları neden bu kadar telâşlanmış, korkmuştu?”

Bu yazıda önce kendi beklentim, sonra da gerçek var.

Ben olanı değil, olması gerekenin “tespit”ini yapıyorum.

Köy enstitülerini, benim varlığım bu enstitülere bağlı olduğu halde eleştirmiş bu nedenle de pek çok köy enstitülü yazarın “hışmına” uğramıştım.

Onlar belki gerçekçiydi, ama benim baktığım pencereden bakmıyorlardı. Diyorlardı ki:

“Otur oturduğun yerde, daha ne istiyorsun, ‘bacağında şalvar, ayağında çarık, mal güderken’ seni bugünlere getirdi bu devlet, nankör!..”

Ama önce CHP, sonra da DP hükümetleri köy enstitülerini “komünist yuvası” diye kapattı.

Ben, yazılarımda bu uygulamada bir ikiyüzlülük görüyordum: Köy enstitüleri programı ve uygulaması kesinlikle kişiyi “komünist yapmazdı.

Komünizm, kişiye marksizmin ekonomik yasaları, felsefesi, bilimsel sosyalist programlar, sosyalist uygulamalarla öğretilirdi. İş içinde öğrenim, kitap okuma özgürlüğü, demokratik uygulama, karma öğretim, o yıllarda “ilerici” sayılsa da bunun neresindeydi komünist öğreti.

Komünizmi anlamak için, “manifesto” okumak, “Sosyalizm ve Sosyalist mücadeleler Tarihi’ni, Sabahattin Ali’yi okumak Nazımdan şiir ezberlemek yeterli miydi?

Hem kaç kişi okumuştı bu kitapları, bu yazarları? Haydi okudular, hemen anlayabilirler miydi? Programında felsefe, edebiyat, mantık, yabancı dil (öğretmensizlik nedeniyle) olmayan öğrencinin Marksist kitapları okuduğunu varsaysak bile

anlayabilir miydi? Bu bilgiyle, sözgelemi Kapital'i, Marksizm'i, Diyalektik Materyalizm'i, Felsefi Materyalizm'i, Engels'i, Feurbach'ı, Hegel'i, Lenin'i okuyabilir mi, anlayabilir miydi? Kayseri Pazarören Köy Enstitüsü'nün ilk mezunuyum. 150 öğrenciydik ve ben 4 yıl enstitünün kitaplığına baktım. İyi hatırlıyorum, sürekli yada arada bir kitap alıp okuyanın sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı.

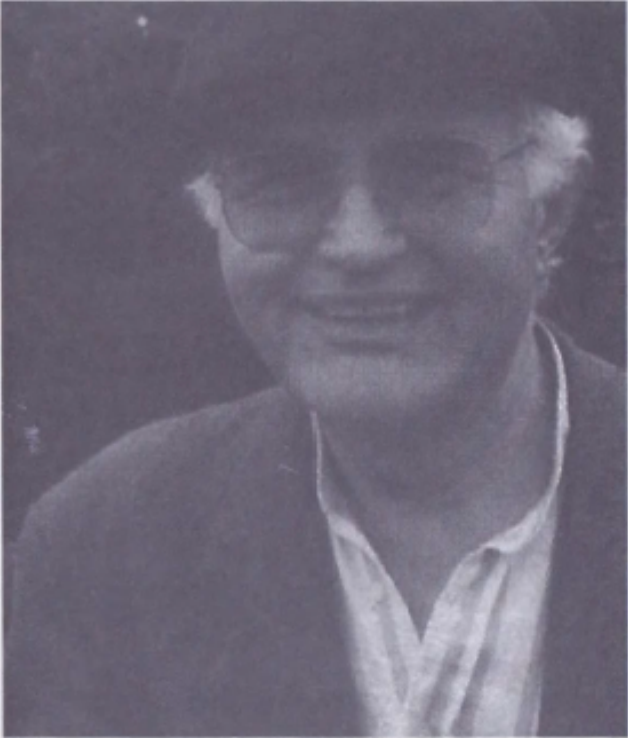
Yüksek Köy Enstitüsü'nde bu oran biraz yüksek olabilir. Bu enstitünün birinci sınıfında öğrenciyken, kitaplığına ancak bir- iki kez gittiğimi hatırlıyorum.

Adı duyulmuş, yazar, bilim insanı, sanatçı, onlarca kişiden bir tane olsun kendini Marksist olarak tanımladı mı yada o doğrultuda çalıştı mı?

Ne idi bu korku bu telâş, bu kıyım!

Önce İsmet paşa, CHP, DP ve tüm egemenler ve dinciler korktu, telaşlandı; iki yüzlü davrandılar.

Yazık oldu köy enstitülerine

III

Antlarınızda, Bahadın'da geçen çocukluk yıllarının sizde bıraktığı derin izlerin ipuçlarını buluyoruz. Bu konuda bir şeyler söyley misiniz'?

Çocukluğumu, önce “baba evi” ile hatırlıyorum. O ev şimdi yok. Annemi, babamı bir de çocukluğumu ancak bu evle düşleyebiliyordum! On beş yıl orada yaşadım. On beş yıl, hayatımda önemli bir dilimdir. Romanlarımın, hikâyelerimin çocukluk kaynağı oradandır. Benim için böylesine değerli kaynağı bana sorulmadan satıldı, nedenini de hâlâ bilmiyorum. Duyarsızca, bencilce ve bir de bildik mülkiyet sapkınlığının köylücesi, çocukluğumu, sevincimi sildi, yok etti.

Şimdiyse, o evden kalan ve yazıya dönüşen bir paragraflık anıyla yetiniyorum!

“Sırtüstü yatardım ve baka baka uykuya daldardım. Zengin çağrışımlara beni nasıl da götürürdü. Bildiğim bütün dağları, tepeleri, havada uçan kuşları, söğütleri, kavakları bir bir kırmızıya boyardım...”

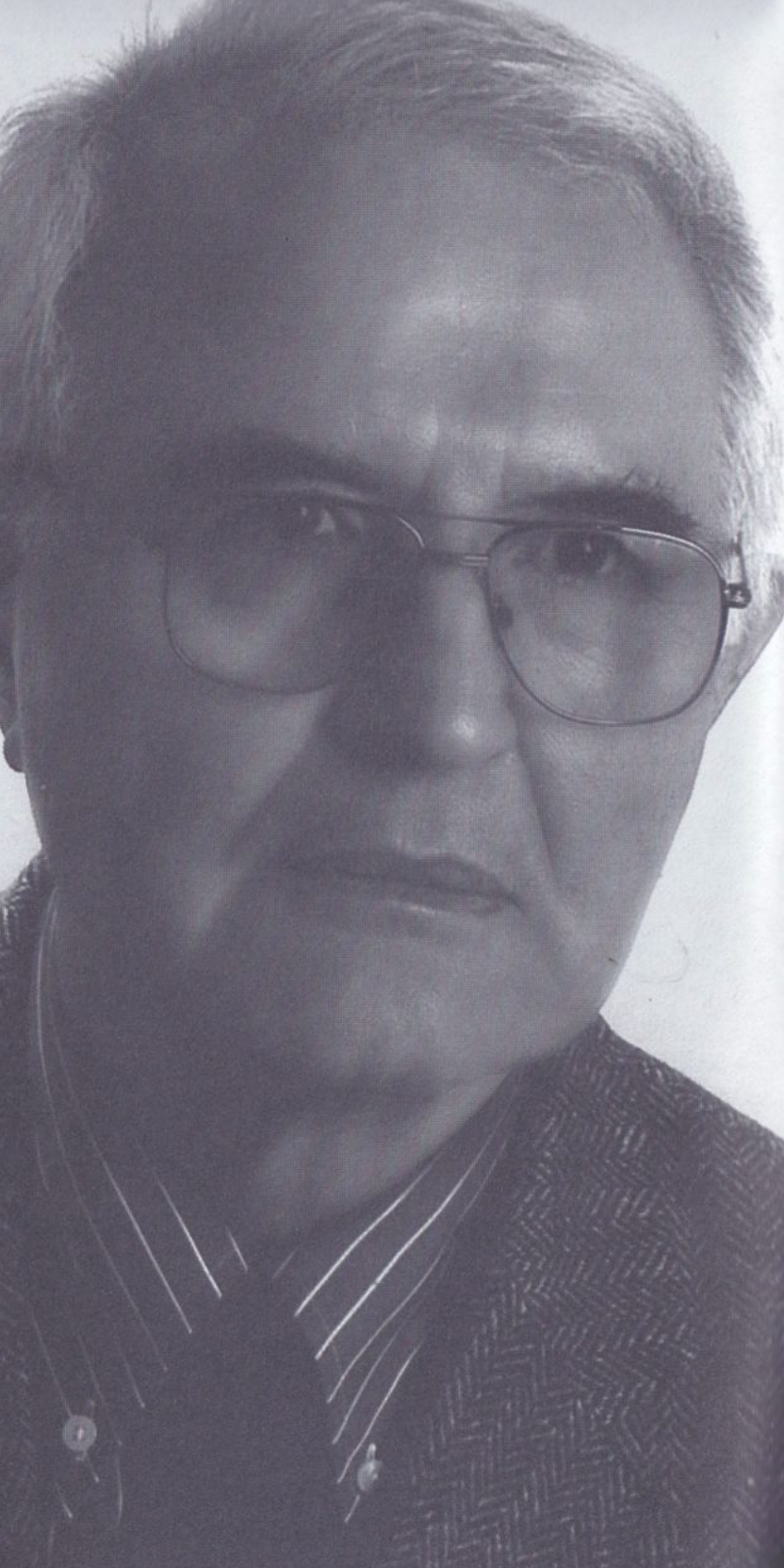
“Gözlerimi kısıar, kapayacak gibi yapar, sonra da bütün tavanı beynime tıkarcasına dört açardım...”

“O anda odada her şeyin güldüğünü sanırdım: yerdeki kilimler gülerdi, duvardaki resimler, çay bardakları gülerdi.

Ve işte tam o sırada bir de ne göreyim, tavandaki kırmızı da gülüyor. Önce tomurcukmuş da birden açivermiş kocaman bir kırmızı gül olmuştu! Giderek büyüyordu; gülen bir yüz gibi büyüyordu!..”

IV

- Sizin bir başka belirleyici özelliğiniz, yaşamınızda politikayla edebiyatı bir arada sürdürmeniz. Politik mücadelenizin özetini yaparak, politika ile edebiyatın ilişkisini değerlendirir misiniz? Sizin örneğinizde politika edebiyata nasıl katkıda bulundu? Edebiyat politikaya neler kazandırdı?

İnsan-Hayat-Politika, içiçedir, bir bütündür, birlikte yaşanır. Edebiyat-sanat ise bu bütünün bir estetiğidir, dışavurumu, inceltilmiş, güzelleştirilmiş ve belki biraz da soyutlaştırılmış hâlidir.

Politika, “yol-yöntem” demektir, neden sürekli kışkışlanır! Kimbilir, politikacıların çirkin davranışı sonucu uzak durulmaktadır. Ama sanatçının görevi, o çamuru silmek, onu güzelleştirmektir. Kimbilir, kimi sanatçılar, sorumluluktan kaçtığı için böyle bahaneler ileri sürmekte yada açık ikiyüzlülüğünü örtülemek istemektedir.

Sınıflı toplumlarda kişi işi ne olursa olsun, yan tutmadan yaşayamaz; çünkü kendisi bu sınıflardan birinin içindedir; çevresine bakmazsa, bakamazsa uzak çevreye, insana da bakamaz ve göremez. Bildiğim kadarıyla sanat insan içindir.

Sanatçı (yazar, edebiyatçı, şair, müzikçi, ressam vb.) yan tutmadan da sanatını işleyebilir, bunun adına da “hümanizma” diyebilir.

Ben sosyalist gerçekçiyim, “toplumsal gerçekçilik diyerek” işi yaygaraya getiriyor, kimi de Türkçesini söylüyor görünerek “toplumcu gerçekçilik” deyiveriyor. Ben, bunun gerçek adını kullanmak istiyorum, “sosyalist gerçekçilik” yada “sosyalist realizm” diyorum. Çünkü, içinde yaşadığım düzen ne olursa olsun, nereye kime bakıyorsam hep (bu bir edebiyat terimi de olsa) “sosyalist gerçekçi”, pencereden bakıyorum.

Bir de “eleştirel gerçekçilik” vardır ki, bu kapitalist topluma özgü ilerici sayılabilecek bir yazma biçimidir. Politika ile edebiyatı “sosyalist gerçekçi” bağlamında ele aldığım için insanlara sosyalist ahlak ilkelerini sezdirmek benim için bir yöntem oluyor. Amacım, dünyayı sadece Marksist açıdan tanıtır sevdirmek değil, aynı zamanda edebiyat-sanat yoluyla değiştirmektir. Bu, elbette büyük belki de abartılı bir iddiadır. Bilgim yeteneğim ne ölçüde yardımcı olur, olabilmektedir, bu başka bir olgudur.

Tarihin bilinçli itici gücü emekçi halk, sosyalist gerçekçi yazarın yazma, yansıtma alanıdır. Yaşamla gelen çelişki ve uyuşmazlıklara çözüm aramak da bu alan içindedir.

Sosyalist gerçekçilik, dar bir doğalcılık, (naturalizm) çerçevesi içine sokup daraltma yerine, hayatta tüm gerçekliğin, yazarın- sanatçının, devrimci sanat ve bilimsel dünya görüşü açısından diyalektik çelişkilerin savaşımı içinde verilmesidir.

Ben, biraz da (belki de daha çok) yaşadığımı yazdım. Aslında bu bir “fotoğraf çekme” değildir. Yaşadıklarımın sanatını- edebiyatını yaptım. Keşke herkes yaptığı işi biraz da sanata çevirebilse, yaptığı işe bir sanatçı gözüyle bakabilse!

Bu düşüncemi biraz daha açmak için bugünlerde çıkacak “Meclis’in içinde Vurdular Bizi” adlı kitabımdan bir paragraf eklemek istiyorum:

“Görüyordum ki çoğu ya kanıyla düşünüyordu dünyayı yada ahret öncesi dünyayla, yahut mevcut itibarı ve cebindeki paranın miktarıyla...

İçlerinde bir tane olsun roman okuyan var mıydı, kuşkuluydum! “Okusalar mı” diyorum, belki biraz daha incelikli, hoşgörülü, biraz daha saygılı olabilirlerdi!”

1987 Nobel Edebiyat ödülü alan Brodsky, şöyle demişti:

“Bireyin estetik deneyimi ne kadar zengin, beğenisi ne kadar gelişmişse ahlâk seçimi o kadar kesin olur; özgürlüğü de aynı ölçüde artar. Daha kötü suçlar vardır, kitaptan nefret etmek, okumamak; sanatı umursamamak gibi. Çünkü, bu suçların bedeli

bir ulusun tarihidir... ”

Sanıyorum, sanat-siyaset ilişkisi, sanat-parti ilişkisi biçiminde ilk kez 1840’larda iki Alman şairi, Ferdinand Freiligrath ile Georg Herwegh arasında tartışılmıştı. Freiligrath, “tarafsız”dı, “şair partiden daha yüce yerededir” görüşündeydi. Herwegh’s’e ilerici bir şairdi. Freiligrath’ın “İspanya’dan” adlı (şairin görüşünü yansıtan) şiirine “Parti” adlı şiiriyle cevap vermişti:

“Her zafere yol açan davaya Kim kucak açmaz ki Partimiz,
Tüm mutlulukları gün ışığına kavuşturan Parti adına şairler nasıl karşı çıkar ki?”

1840’larda Almanya’da “feodal-mutlakîyetçi toplum düzeni” vardı. Freiligrath, bu düzenden rahatsız görünmüyordu, “şair tarafsız olmalı” diyordu. Herwegh’s’e bu düzenin toplumu yozlaştırdığını, ahlâk yönünden sakat insanlar yarattığını savunuyordu.

Herwegh’in “Parti” adlı şiirini, çıkardığı bir dergide Marks yayımlamıştı.

Sonraları bilimsel sosyalizmin kurucuları, siyasetin sanattaki yerini ortaya koydular.

Lenin, “sanatla siyasetin ayrı ayrı kavramlar olduğu, siyasetin yaratıcı özgürlükle bağdaşmayacağı” görüşünün temelsizliğini belirtti. “Edebiyat ve Sanat” adlı eserinde Lenin, “sanatın birkaç bin kişiye ne verdiği önemli değildir. Önemli olan sanatın ‘kitlelerin duygu, düşünce ve isteklerini’ birleştirmek, kitlelerin düzeyini yükseltmek, ‘onların sanatsal içgüdülerini uyandırmak ve geliştirmek’ yeteneğinde olmasıdır...” diyordu. Yine Lenin, “sınıfsal ilişkileri kavrayan hiç bir kimsenin şu yada bu sınıfa katılmaktan kendini alıkoyamayacağını; politika, edebiyat, sanatta bir tür partizanlıktan kaçınamayacağını” yazıyordu. Bu görüşe göre partizanlık, bir kişinin, bir aydının, bir sanatçının kendi sınıfının çıkarı adına eylemiyle, uğraşısı olan bilim dalıyla, sanatıyla bilinçli bir savaşım vermesi demektir.

Bilimsel sosyalizmin ustaları, sınıflı toplumlarda sanatın da sınıfsal nitelikte olduğunu belirlemişlerdir. Sınıf bilincinin daha yaygınlaşmadığı dönemlerde bile birçok sanatçı, eserinde farkında olmadan, belirli sınıfların çıkarını yansıtıyordu.

Sanatçı, salt hayatın kendine sunduğu kimi olayları, görüntüleri olduğu gibi aktaran bir kişi değildir elbette. Hayattaki gerçekle kendi gerçeğini hamur eder, yeni bir biçime sokar ve bir ürün

ortaya koyar. Ve böylece sanatçı hayatı yaşar, inceler, olmasını istediği düzeye, yöne itelemeğe çalışır. Politikacıların da yapmak istedikleri bu değil mi? Kendi dünya görüşlerine göre düzen kurmaya çalışmıyorlar mı?

Sanat için sanat diyenler de bir siyaset içindedirler ve kendi sınıflarının sanatını yapıyorlar.

Kişinin tarafsızlığı olanaksızdır. Her sanatçının bir siyasal yaşantısı vardır. Sanatçı bir memursa iktidarın politikasına az yada çok hizmet ediyor demektir. Az yada hiç etmiyorsa başı derde giriyordur zaten. İşte bir savaşım biçimi.

Sanatçı memur değilse, sanatını bir kavga aracı olarak kullanabilir. “Araç olmak” deyimi ürkütmesin, sanatın bütün öğelerini gözden kaçırmadan elbette.

Sanatçı yazarsa, sosyalistse, yazdıklarıyla yetinmeyip “aktif politika”ya girmelidir. Partisiz sosyalist olunabileceğini hiçbir ustanın söylediğini sanmıyorum.

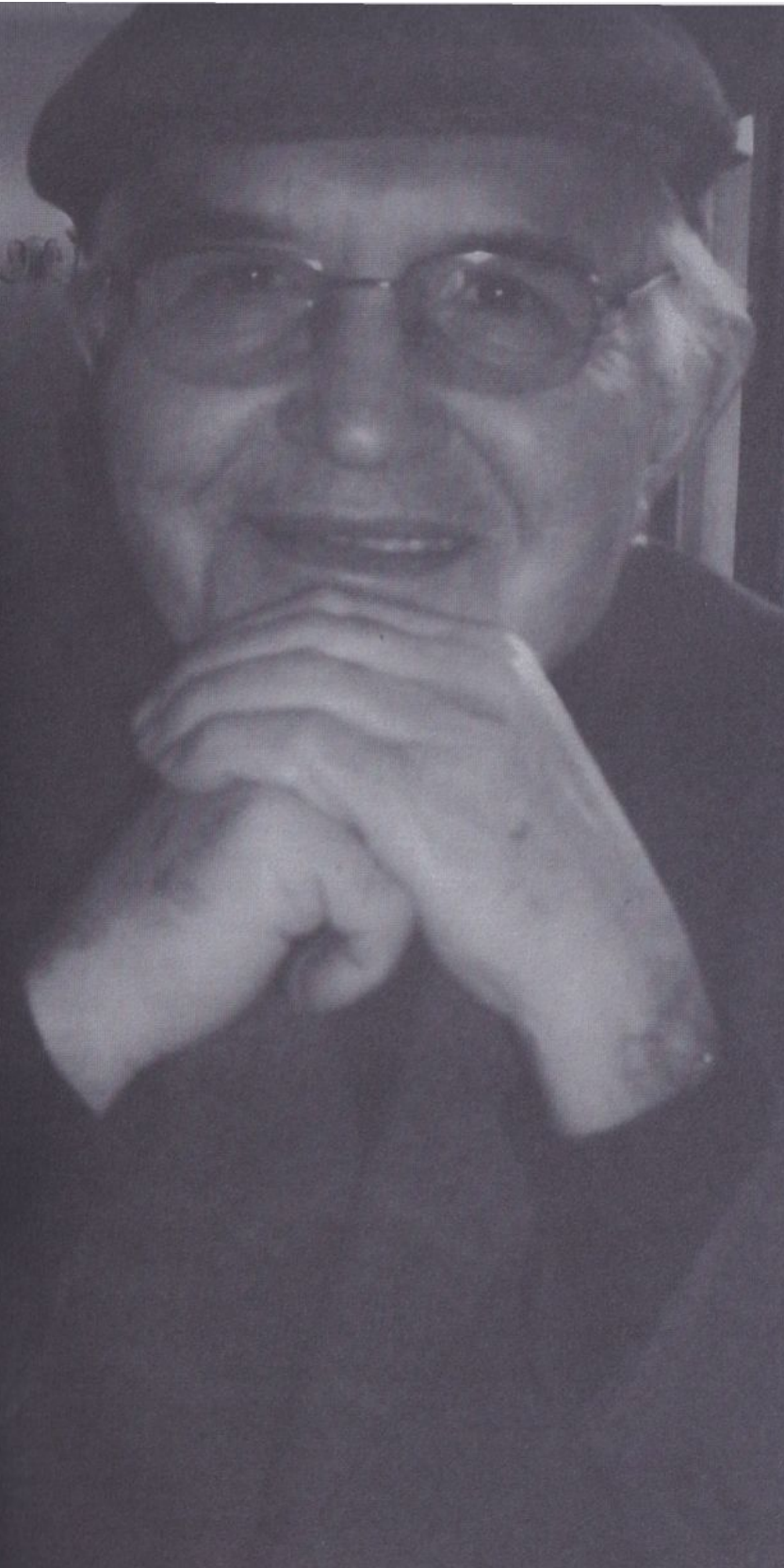
“Benim partim daha kurulmadı” bir kaçışın ifadesidir. Hemen “senin partini sen çalışmazsan kim kuracak?” diye sorarlar. “Ama ben mevcut partileri beğenmiyorum” diyenlere de “beğendiğin parti nasıl oluşacak” derler. Tarafsızlığa, partilerüstücülüğe, “ama kardeşim solda bir sürü parti var, hangisine gireyim” ciliğe ne demeli. Önemli olan büyüklük kompleksini atabilmek, “dışarda daha yararlı olurum” siyasetinden vazgeçebilmektir.

Bir sosyalist için kılavuz bilimsel sosyalizmdir. Onu iyi kavrayan, iyi özümleyen yolunu er geç bulur.

Sınıflı toplumlarda sanatçı belirli bir sınıfa hizmet etmektedir.

Sanatçının tarafsız olabileceğini düşünemiyorum. Tarafsız kalabilmenin tek yolu ürün vermemektir.

Sosyalist sanatçı, sosyalist gerçekçidir. Emperyalizme, kapitalizme, faşizme karşı, emeğin yanındadır, işçi sınıfının hizmetindedir. Onun bilinçlenmesine, sınıf olabilmesine, iktidar olmasına; duygusunun, düşüncesinin, beğenisinin zenginleştirilmesine, sanatçı yanının uyarılmasına yardım eder.

V

“Bir elinde üzüm salkımı, bir elinde başak tutan” Hitit Tanrısı m bir kitabınızın kapağında görüyorum. Çocukluk anılarınızda “bağ” ve “şarap”tan çok söz açmışsınız, önemi nedir?

Haklısınız, Anadolu’nun ortalarında kurulu Bahadın, binlerce yılın ürünüdür. Orada hâlâ yaşayan kültürün bir-beş değil, yüzlerce yaratıcı vardır.

Sözünü ettiğim, bir kitabımın kapağını süsleyen resim, Bahadın’la doğrudan ilgilidir. Bahadın’da şimdilerde bile üzümle buğday önemini, hattâ bir anlamda kutsallığını korumaktadır. O topraklarda dört bin yıl önce Hititler, daha sonra Frigyalılar, Urartu’lular, Lidya’lılar yaşamıştır. Yine bir romanımın adını alan “Lidya” Tarih Çağları’nda yaşamış bir halkın adıdır.

Bu halkların ayak izini yalnız bağımızda, bahçemizde değil, düşüncümüzde, bakışımızda, yaşayışımızda farkediyoruz. Sonra “Antik Çağ”dan matematikçi Fethiye’li tales; izmir’li yazar Homeros, Sinoplu mülkiyetin insan ahlâkını bozduğunu söyleyen Diojen; Köyceğizdi ressam Protogenes; “Bir ırmağın suyu aynı yerden iki kez akmaz” diyen Efesli Heraklit; tarihçi Bodrumlu Heredot... Ve Bergama uygarlığı, Bizans uygarlığı, Anadolu Selçuklu Devleti, Bâtınî Baba İshak, (yeryüzü, insanların müşterek yeridir, yeraltında nasıl ayrılık-gayrılık yoksa yeryüzünde de aynı durum olmalı” diyordu ve bütün bu insanların her bir sözü,

Anadolu'nun her bir yerinde dolaştığı gibi gelip Bahadın'm toplumsal iklimine bir hava, bir yel halinde katkıda bulunuyordu. Sonra Osmanlı Dönemi, Simavnalı Şeyh Bedreddin, "Dünya hepimizin" diyordu, "insanlar, eşit doğarlar..." Ardından Nesimi, "Ben doldurur ben içerim, günah benimdir!" diyerek cemevi'mizin başköşesine bağdaş kurup oturmuştu. Sivas'lı Pir Sultan, kapı komşumuzdu, "uyur iken uyardılar! Diriye saydılar bizi / Koyun olduk, ses anladık / Sürüye saydılar bizi" diyordu. Ve ardından Nâzım Hikmet, bir güneş gibi doğdu dünyaya ve geçerken Bahadın'a uğradı, bir köy odasında şöyle söyledi. "Telgrafın tellerinde serçeler Telgraftan habersiz bîcareler Bakarkör ettiniz milletimi Yağlı organlara gelesiceler!.."

VI

- Sizin kitaplara olan tutkunuz hiç bitmedi. Yayıncılık yapmanızdan, romanlarınızda kitapların ve okumuş insanların tuttuğu yeri, bu tutkuyu izleyebiliyoruz. Başkalarına okumayı sevdirmek, bilinçlenmenin, sosyalizmi öğrenmenin kaynağı haline getirmek sizin için çok önemli. Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde bir kütüphane kurdunuz. Bahadın'da kütüphane kurmak için çaba gösterdiniz. Bunları anlatırken, bugünün yeni kuşaklarının kitap ve okumayla ilişkilerini değerlendirir misiniz?

Nâzım Hikmet Kültür Merkezi'nde kurduğumuz kitaplığın açılışında düşündüklerimi bir de burada yinelemek istiyorum:

Evimin balkonunda bir çam fidanı var, önce yeşildi; suyu toprağı, bir süre yeşil tuttu onu. Zamanla su-toprak yetmez oldu; yeşil, sarıya dönüştü, sonra kuruyacak.

Çamın, bir üçüncü şeye gereksinimi var, ama ben bilmiyorum.

Bir kitabım yayımlandı bugünlerde; metinlerden birinin

başlığı “Benim Öğretmenim Kitaptı!”

İyi öğretmen bir şanstır. Özellikle son kırk yılın öğretmeninde bu şans yok edildi. Artık öğretmenden “ALFABE” dışında bir şey beklenmiyor.

İş başa düşüyor:

Çamın yeşil kalması için “bilmediğim” şeyi arayıp bulmam gerekiyor. Öğretmen’de bulamadığımızın, Çam’da bilemediğimiz bir Panzehri var: “KİTAP”.

Kaç üniversitede okursanız okuyunuz, “Kitap”ı bırakmayınız. Bugünün üniversiteleri kitaba kapalıdır.

Bana öyle geliyor ki, “Nâzım Kitaplığı”nın açılışından, okurlar kadar yazarlar da sevinmiştir.

Berlin’de bir şehir içi otobüs yolculuğunda, önümde oturan genç kızın okuduğu kitap ilgimi çekmişti. Kitabın adı: “Zwischen zwei Welten”di. Türkçesi “İKİDÜNYAARASINDA”. Bu kitabın yazarı bendim. Kitap, okur ile yazar arasında gelişir. Okuma, yazmanın gelişmesi ve yüceltilmesidir.

Yazar, okur sayesinde vardır.

Eskiden yazarlar, okuruna yazdığı mektuba “efendim” diye başlar, sonuna da “kulunuz” demeyi unutmazdı.

Sartre, “sokakta gördüğü insanın, bahçede gördüğü çiçeğin, hayvanat bahçesinde gördüğü maymunun, kitapta tanıdığı insandan, çiçekten, maymundan daha az insan, daha az çiçek daha az maymun olduğunu” yazmıştı.

Andre Gide’in “Dar Kapı” adlı romanında, doğuştan kör olan ve sonradan gözü açılan genç kızdan söz edilir. Her şeyi kitaptan öğrenen genç kız, bahçede gözü açıldığında, bahçede gördüğü çiçek karşısında hayal kırıklığına uğrar. Bana göre ise kitap, bir “insan” gibidir.

Kağıdı, dizgisi, baskısı, cildi, kapağı, kokusu, bir de içeriği aradığım gibiyse, artık ben onu soluğum kesile kesile dinlerim.

Kitap, gerçeği değiştirir, hamı inceltir, güzelleştirir. Hayal derinliliği, rüya renkliliği verir ve artık ufkunuz açık, geniş ve varılabilir kılar.

Çok kişi tanıdım, daha ilk karşılaşmamda (abarttığımı düşünmeyin) hastaneye gittiğimde doktorun, mahkemeye gittiğimde savcının, yargıcın, karakolda komiserin, valinin, kaymakamın, milletvekilinin, bakanın (hele bu ikisinin), cumhurbaşkanının, orduda subayın, okulda öğretmenin okuyup okumadığını, okumuşsa ne okuduğunu o saat anladım!

Egemen güçler, değil böyle seçkinlerin okumasına; öğretmeye, okumaya, yazmaya, karşı olmuştur tarih boyunca. 11. yy'da yaşayan Selçuklu Vezir Nizam-ül Mülk, "Siyasetname" adlı kitabında halkı, ayıya yöneteni de ayı oynatana benzetir.

İngiliz parlamentosunda üç yüz yıl önce, "ilköğretimin zorunluluğu yasası" konuşulurken bir lord:

"Bu yasayı getirenler, herkesi okutmak istiyor. Ben şahsen bindiğim atın, benden akıllı olmasını istemem!" der.

Köy enstitüsü yasası konuşulurken Meclis'te bir milletvekili, İsmail Hakkı Tonguç'a:

"Yahu Hakkı Bey" der, senin başka işin yok mu; bu kadar hergeleyi okutunca bize kim hizmet edecek!"

Bu kişiler bir hususu çok iyi biliyor:

Okuma, bir kez öğrenildi mi hiçbir zaman unutulamaz. Yine de şöyle yada böyle, insanlar birşeyler öğreniyor, okullar açılıyor, kitaplar basılıyor, hattâ okunuyor!

Ama, su uyuyor düşman uyumuyor.

İskenderiye Kitaplığı'nda 500 bin kitap vardı. Felsefe, retorik, geometri, aritmetik, astronomi, ahlâk, müzik, tıp, poetika, dinbilim türünden kitaplardı.

Halife Ömer, birgün bu kitaplığı ziyaret eder ve:

"Yakın!" der, "buradaki kitapların tümünde ne varsa Kur'anda da vardır, olmayansa zaten küfürdür!"

1933'ün 10 Mayıs'ında Alman propaganda bakanı Goebbels, yirmi bin kitabın yakılması töreninde yüzbin kişiye seslenir ve:

"Bu gece geçmişten kalan ahlâksızları ateşe atarak, çok iyi bir şey yapıyorsunuz!" der ve ekler:

"Bu kitapların külünden yeni bir ruhun Anka Kuşu doğacaktır."

Şu örneği duyun bir de:

İtalyan yazarı Umberto Eco'nun ünlü kitabı "Gülün Adı"nda anlatılır:

Bir manastırda yaşayan rahiplerden biri, kitaplıktaki bir kitabı, hayatı pahasına saklamaktadır. Bu kitabı kimsenin okumamasını ister. Nedeni, kitabın, gülmeyi öğütlemesidir. Gülmek, köylüyü şeytan korkusundan kurtarırmış! Rahip, kitabı okuyan yaşamasını diye tüm sayfalarına zehir sürmüştür. Rahibe göre bir kitap bin akrep kadar güçlüdür. 1940'lardan sonra yasaklanan kitapların listesini istemiştin bir tarihte Meclis'te:

2000 civarında olduğunu söylediler.

Çoğunluğu Marksist kitaptı.

1970'lerden sonra kitabı saklama, toprağa gömme, yakma konusunda bir anısı olmayan o kuşaktan kimseyi bulamazsınız.

Öyle sanıyorum ki, kitapla komünistler arasında önemli bir benzerlik var:

İkisi de varolduğu günden beri hep yasaklanmış, hapsedilmiş, zehirlenmiş, yakılmıştır.

Ne var ki, solucanlar aydınlıktan hoşlanmaz, gül de koklamazlar, çamurdur onları yaşatan.

VII

-Avrupa yıllarında Berlin Duvarı'nın yıkılışına tanık olmuştunuz, o zaman neler düşünmüştünüz, bugün gelinen durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

O gün şöyle bir not düşmüştüm:
“Bir de “Doğu vardı; “Doğu Berlin”, birleşmenin güzelliğinden söz edilir. “Doğru”nun her zaman “doğru” olmadığını gördüm Berlin’de: Bütün duvarların kaldırılmasına kadar duvarların varlığı beni rahatlatıyordu. Daha on yedi yaşındayken duvarların kaldırılmasını isteyen bendim; eskiyenı yıkıyor, yenisini yapıyordum kafamda. Aslında duvar insanın içindeydi; önce içimizdekini kaldırmalıydık; belki de en yıkılmazı insanın içinde olanıydı!
9 Kasım gecesi Brandenburg Kapısı’nda duvarlar yıkılırken Batılıların elinde bayrak, Doğuluların elinde muz hevengi vardı ve o anda içim kan ağlıyordu! “Duvar”, o gün yapımı tamamlandığından halka gösterilmesi gereken “hedefe varış” heykelinin üstünden sıyrılıp atılan bezden bir kılıf olmalıydı. Bez kılıf, heykelin yapımı bitmeden çekilip alınmıştı. Ben heykelin yarım kalışına ağlıyordum.”
Almanya’da Doğu-Batı duvarının yıkılması, tüm Avrupa’da-

Asya’da sosyalist yönetimlerin düşmesi anlamındaydı. O andan itibaren ne bir Sovyetler Birliği kalmıştı ne Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya, Letonya, Litvanya sosyalist yönetimleri! Bir tek ülke kalmıştı: Küba!

Doğrusu, “sosyalizm” tükenmezdi, “kapitalizm” kudurdukça sosyalizmin ayağa kalkması, bir tür doğa yasasıydı. Konuyu sadeleştirerek anlatmak gerekirse, sosyalizm, kapitalizmin panzehiridir. Bir tahtiravalli düşünün, bir başı yere vurdu mu, öbür başı göğe yükselir. Bir örnek daha: Bahçıvan, diktiği (ektiği) sebzeyi zaman zaman çapalar, tek bir ot kalmaz, ama bir su bıraktı mı, sürüyle bitki, sebzeyi azınlıkta bırakır. İstenmediği ve özellikle yokedilmek istenen bitkiler, suyu görünce pıtrak gibi karığı doldurur, buna halk “kendi gelen” der.

Diyalektiğin yasasıdır bu; diyalektik, Markisist mantığın en önde gelen özelliğidir.

Tarihin ilk çağından beri böyle olmuştur. İlk çağlarda insanlar, boylar ve klanlar biçiminde örgütlendi; Eşitlik temeli üzerinde idi ve özel mülkiyet yoktu.

Ispartalılar zamanında ilk komünist devrimin Likürg (Lycurgue) adlı birinin liderliğinde gerçekleştirildiği söylenir, (M.O. 50) İnsanlık Romalılarına karşı “Spartaküs” ayaklanmasını unutmamıştır.

Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya, Polonya, Gürcistan, Sovyet sosyalist Cumhuriyetlerini gezmiştim, “Dört Sosyalist Ülke” adlı kitapta gördüklerimi anlatmıştım 40 yıl önce. x

Bulgaristan için yazdığım ilk satırlar:

“Tren, çatılarında televizyon antenleri, sokaklarında elektrik direkleri, asfalt yollu köylerden geçiyordu. Ortalıkta yalınayak omuzlarında yada sırtlarında su taşıyan kadınlar görünmüyordu...”

Nâzım da ilk izlenimini şöyle söylüyordu:

“Sofyada ağaç duvardan önce, duvardan güzel Sofya’da ağaçla insan karışmış birbirine hele kavak, neredeyse odaya girip kırmızı kilime oturacak!”

Tercümanım Çantof da İstanbul’u anlatacaktı bana; bir kez gelmiş: “Köprüden bir geçmek, Türkiye’yi tanımaya yetiyor... Kör, topal, dilenci, hamal, hırpanî kılıklı köylüler, yüzleri kapalı kadınlar, çember sakallılar, özel arabalar içinde göbekli adamlar, süslü kadınlar, onlara laf atan kabadayılar; geçen kadınların bir de dönüp arkasından bakanlar, Türkiye’nin bir kesiti âdetâ!..” Romanya gezisinden bir pasaj:

“Sibiu’dayız şimdi; yüz binlik bir şehir. Eski ile yeni pek anlaşılmış, birbirini yadırgamak bir yana, yeni bir güzellik örneği vermişler. Halkı yarı yarıya Romen ve Alman. Yeni bir dil, yeni bir renk doğmuş...”

“Yaylalardan geçiyor, dağlara çıkıyoruz. Yaylasında da dağında da insan emeği, insan eli var. Bir zamanın ayı izleri Şimok asfalt, ayı iniyse birer lokanta olmuş. Yapılan her işte, kullanılan her eşyada bir incelik bir sanat zevki var. Tek bir patronun görgüsüzlüğü ve şımarıklığı yerine, devletin ağırbaşlılığı göze çarpıyor...”

Şimdilik ayakta kalan tek ülke Küba. Nâzım gidip görmüş:

“Ve ben her gün biraz daha gencim Havana’da
Her gün biraz daha yitiriyor ağızım dünyanın acılığını...”

Ben de gittim, ben de gördüm, ben de yazdım:

“Sokağında banka yok, para satılmıyor orada,
Sokağında silâh satılmıyor, kimsenin, kimseden korkusu yok! “Küba’da kadın olmak var; ne sokağın baskısı, ne dinin, ne patronun ne erkeğin!
Küba’da çocuk olmak var.
Küba’da hastane, doktor, ilaç, okul
parasız...”

VIII

Avrupa’da on yıl kaldınız, size ne kazandırdı, birini söyler misiniz?

İşte bir tanesi!

Yağmur yağmıyordu, sis yoktu, güneş vardı ve doğa bir patlayış içindeydi, ağaçlarda tomurcuk, parklarda çiçek. Hep böyle olur, doğada bir kıpırtı başladı mı insanda beliren o sevinç bende bastırılmış kimi duyguları, sözgelimi yıllardır göremediğim ülkemi görme isteğini üste çıkarır. Hemen o gün o yerleri çağrıştıran bir ses duymalıyım, bir renk, bir hava, bir koku bulmalıyım. Ne ki çok kez aradıklarımı duyamam, bulamam, hırçınlaşıyorum, küserim. Yine de bilindiği gibi her aramada bir umut vardır. O umuttur ki işte beni mutlu eder, yok hayır mutlu demeyecektim, oyalar, belki derim, olsun oyalamalarda da, belkilerde de anlık mutluluklar vardır.

Her şeye karşın ben o sesi, o hava o kokuyu aramak, bulmak istiyorum, ama lütfen para da para demeyin, paranın sözü edilmesin. Çünkü ben o özlediğim yerleri paradan soyutlamışım, o yerler ekonomi yasalarının dışındadır. İşte o yerleri çağrıştıracak bir ses istiyorum sadece, bir hava bir koku, bu yüzden paranın sözü edilmesin istiyorum, o yerlerin özlemini ancak bunlardan

biri küller, bir bakış, bir çift söz, bir gülümseme. O yerleri, yıllardır göremediğim, kimler anımsatır, o yerlerin insanı gibi gülen, bakan, konuşan birilerini görmeliyim, hemen.

Yok hayır oraya gitmem, kasabalarımızdan birinden bir kesitmiş, her tarafta Türkçe konuşuluyormuş, hayır gitmem. Bu lokantalar, bu alım-satım mağazaları, bu kuyumcular, dönerciler ve bakkalların duvarlarında Arap harfleriyle dualar asılıdır. İnanan inanır, ama ah o duaların yanbaşımda irice bir şapka, şapkanın altından fırlamış ak saçlar ve şapkanın hemen ucunda DM harflerini, 100 sayısını, 1000 sayısını görür gibi olmasam!

Bu yerleri iyi tanırım ben, o bakışları iyi tanırım. İnsana bir meta'ya bakar gibi bakmak bir tavidir, usta ağızlardan çıkan birer yuvarlak sigara dumanı gibidir, o bakışlar gözüne para para diye gelirler!

O zaman seni tanıımıyordum Gülağa, seni tanısaydım o yuvarlak gözüme gözüme gelseler bile aldırmazdım, o zaman seni tanıımıyordum!

Kahvelere de gitmek istemiyorum, bir koku istiyorum sadece, bir gülümseme, bir bakış. Her masada oyun vardır çünkü, her oyunda para, her parada kavga vardır.

Ama gittim, göz ucuyla çevreme bakınıyorum, şimdi gelecek diyorum, soracak, “kaç mark alıyorsun ağabi” diyecek. Bekliyorum, haydi diyorum haydi, neden gelmiyorlar, gelsinler istiyorum, “kaç mark alıyorsun ağabi?” Dalmışım, karşımda oturuyor, yeni görüyorum, beni süzüyor: “Nerelisin hemşerim”

İçimdeki tepki kendini gösteriyor, yine de adamı anlamak istiyorum:

“Türkiyeliyim! ”

“Hepimiz Türkiye’liyiz, neresindensin?”

Yalan söylemek bir kızgınlık sonucu da olabilir: “Kastamonuluyum! ”

“Öyle mi hemşeriymişiz ben de Orduluyum. Bir asker arkadaşım vardı sizin oralı, Recep, tanır mısın, babası oranın zenginlerinden.”

Adamı çağırıyorlar, keşke gitmese diyorum, bir başkasıyla yeni baştan...

Şimdi sırasıydı Gülağa, neden yoksun şimdi?

Bu kez bir genç, selâm bile vermedi, nereli olduğumu sormadı, kaç mark aldığımı, onun derdi başka:

Almanya koca bir hortummuş, insanı çekip alıyormuş içine, her şeyi unutturuyormuş. Bir bakıma çok memnunmuş, düşleri gerçek olmuş. Ama yine de aksayan, takılan, ağzının tadını kaçırان bir şey varmış. Düşünüyor, bir türlü bulamıyormuş, neymiş bu hiçbir şeyi içine sindirmeyen? Bulmuş sonunda, Ankara’da Köy İşleri Bakanlığı’nda bir odada birlikte çalıştığı Remzi’yle çok samimiymiş, birbirlerini çok severlermiş, her şeyi konuşturlarmış, her türlü sırlarını söylerlermiş, ah şimdi o da olsaymış burada, her şeyi konuşabilirlermiş, ah olsaymış, tek eksiğı oymuş, ona anlatmalıymış, ama mutlaka anlatmalıymış, sözgelimi göl’ü anlatmalıymış, bir göl var burada Remzi demeliymiş her gölün suyu mavi olurmuş, başka bir renk söylemeliymiş, gölün kıyısında çimen çiçek ve içlerinde insanlar varmış yani kızlar, anadan üryan, bizde olsalardı hepsi de artist olurdu Remzi, onlara değil de bakana ayıp burada Remzi! Sen olmadan her şey eksik, hiçbir şeyin tadı yok, sen de olsan birlikte görsek sana desem bak Remzi, sen bana desen bak Sakıp (adını öğreniyorum), hiçbir şeyin tadı yok Remzi...

Sakıp’ın söylediklerini duymuyorum, şimdi dikkatin kahveye giren adamda, koltuğunda bir tomar gazete ve dergi var. Biri: “Gazeteciii!” diye bağırdı, “bir Erkekçe bir Tercüman.” Gazete satıcısı adamın istediğı gazete ve dergiyi koltuğundan çıkarmaya uğraşırken başka biri:

“Gazetecii! ” dedi ilkinin ses tonuyla, “bir Kadınca bir Hürriyet! ” Sesin geldiğı yana baktım, Erkekçe ve Tercüman isteyen adam Kadınca Hürriyet isteyen somurtarak bakıyordu, öbürüyse gülümsüyordu.

İçimde bir sıcaklık belirdi, Kadınca ile Hürriyet isteyen adamla göz göze geldik, bir parolada buluşmuştuk sanki, doğru masasına yürüdüm.

Ötekilerden biri değil, kuşku duymuyorum, neden ama, sıcaklık mı desem, değil, kimin masasına varsam bu kahvede aynı yakınlığı, sıcaklığı görürüm. Bakışları mı, gülümsemesi mi, hayır, hayır, bir havası var adamın, bir inceliğı. Elleri köylü elleri, yüzü köylü yüzü. Dudağında güldüğünde daha da beliren yara izine takılıyor gözüm, sonra evet sora derler ya hani yüzünde nur var adamın yüzünde bir açıklık, bir rahatlık var, bir titreşim!

“Ben Gülağa!” dedi.

Şimdi rahatlıkla söyleyebilirim, bu kente gelmişseniz, yalnızsanız, birilerini bir yerleri özlüyorsanız, bir de mutlaka biriyle konuşmak

istiyorsanız, arsa hesabı mark sözü duymak istemiyorsanız, ayrıldıktan sonra gittiğiniz yerde güzel şeyler düşünmek istiyorsanız, içinizde bir insanın sıcaklığını taşımak istiyorsanız bir de, Gülağa'yı bulunuz, sonra bir daha, bir daha arayacaksınız onu, Gülağa bu kentte oturur, bu kahvede.

Gülağa çalıştığı fabrikadan söz etti, arkadaşlarından, özgürlükten söz etti, cezaevlerinden, Filistin'den, Nikaragua'dan, bütün bunları bu kahvede konuştuk.

Gözüm yine güldüğünde dudağında daha da beliren yara izine takılıyor, köyün kimbilir diyorum hangi diken, karanlığın çakısı çizdi? Hani ağız yırtmaktan söz ederler, kim bilir daha küçük yaşta söylediği kimi sözlerden ürker, yok hayır belki burada, belki sokakta sus demişlerdir, konuşma!

Gülağa evinden söz etti sonra, "hayat arkadaşım" diyordu karısına.

"Sıcak bir yuva" dedim o evini anlatırken.

"Yuva değil" dedi, "birliktelik!"

Bana ders veriyordu, hayatın gerçeğinden mi vardın bu doğruya Gülağa yada kimi okudun?

Bana hiçbir şey sormadı, "nerelisin?" demedi, "ne iş yapıyorsun, kaç mark alıyorsun, neden geldin?" demedi.

Ama hep ben sordum içimden, "sen kimsin Gülağa, nasıl geldin bu yere?"

Söze dönüştürüp de sormadım "nerelisin?" demedim, biliyordum ki o her

yerdendi, kuşkusuz Türkiye'liydi. Onunla İspanya'da da karşılaşabilirdin,

Yunanistan'da da. ille de bir yer adı söylemek gerekiyorsa Maraş'lıydı

sözelimi, Kars'lı da olabilirdi, yok hayır Sivas'lıydı. Evinde Sivas kilimi

vardır, duvarda Sivas ağızlığı, çoraplar, eldivenler ve bir de saz asılıdır. Pir

Sultan vardır sonra, Gülağa bir ozandır çünkü, türküler söyler, şiirler okur.

Türküyü kendi yakmamıştır, şiiri kendi yazmamıştır. Gülağa bir ozandır,

onda bir ozan inceliği vardır, bir ozan duyarlılığı vardır. Sordum sonunda

"nasıl geldin bu yere Gülağa?"

Özgürlük insanın özüdür diyordu, özgürlük sevgidir, sevdiğine varmandır, neyi istiyorsan ona ulaşmandır.

Bu bir düşünme işiydi, başka düşünceleri bilme işi.

Yan masadan biri durmadan laf atıyordu, o ise gülümsüyordu. Sonunda

dayanamadı Gülağa birden ayağa kalktı ve o tarafa doğru yürüdü. İri mi

iriydi Gülağa, adamsa ufacak. Şimdi dedim (!ulağa adamı!.. Herkes bir göz

olmuş onlara bakıyordu. Gülağa

adamın üstüne eğildi, kulağına bir şeyler söyledi, sonra yerine gelip oturdu, gülümsüyordu.

“Ne söyledin Gülağa?” dedim, “adamın kulağına ne söyledin?” “Yaptığın ayıp dedim.” Sonra gözlerini o yana çevirdi; “aldırma” dedi, “böyleleri her yerde her zaman olacaktır. Belki de böyle zevzeklik ederek rahatlıyordun”

Kahveciye “iki çay daha!” diye seslendi. “Sigara?” dedi paketi uzattı. Aldım, sigarasını yakmak istedim, “estağfurullah!” diyerek çakmağı çaktı.

“Geçenlerde” dedi “Emine’yi memlekete gönderdim (kendi deyişiyle hayat arkadaşıydı Emine), bir otobüs gidiyordu, haydi sen de git, yakınlarını görür dönersin dedim, gitti. Bu gördüğüm adam ve ötekiler başıma üşüştüler, her kafadan bir ses çıkıyor: “Yahu tek başına nasıl gönderdin karını?”

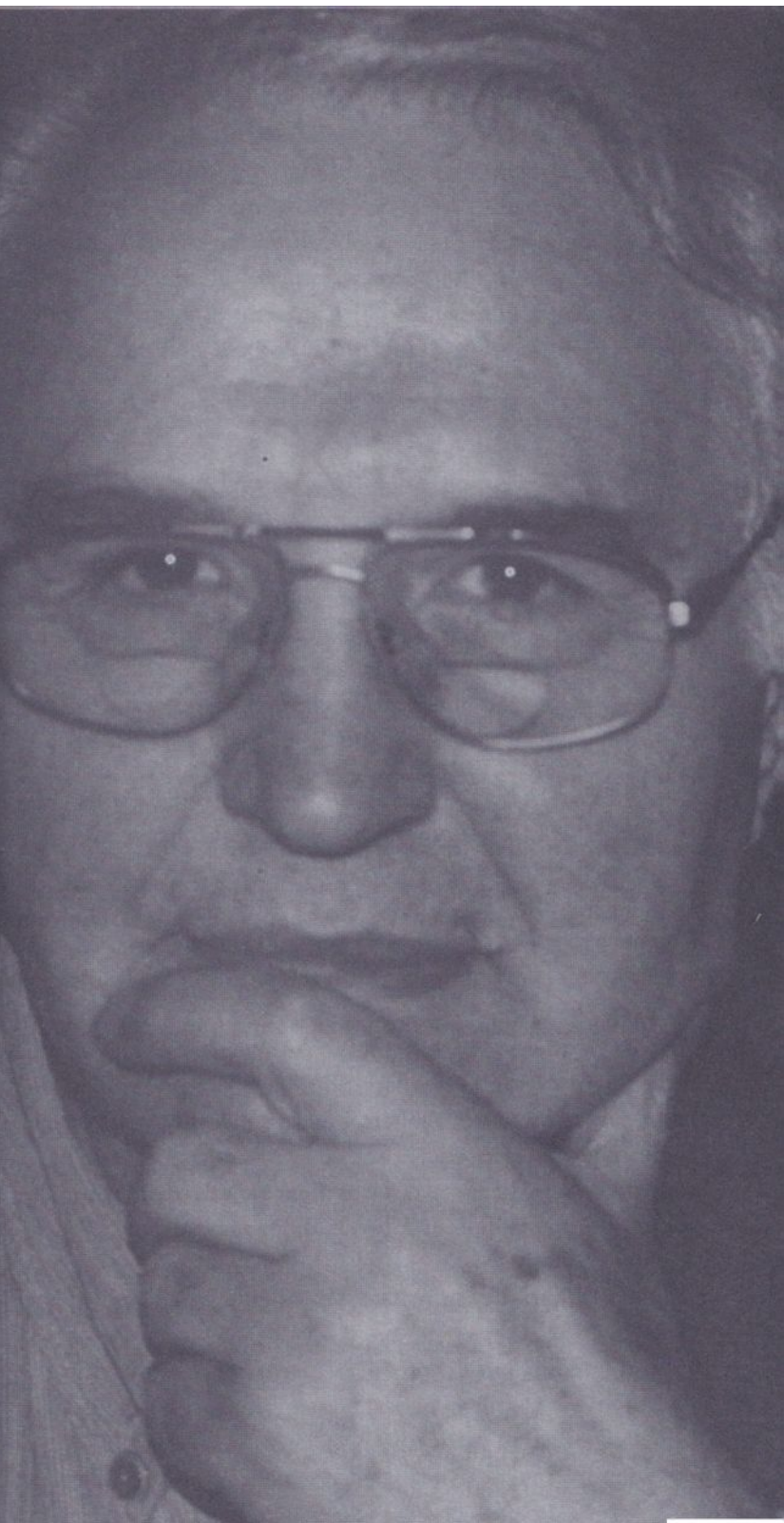
“Yalnız göndermedim”

“Yalnız gönderdin, söyle peki kim vardı yanında?”

“Yoo, hiç de yalnız değildi, kırk kişi vardı otobüste” dedim.” Gülağayı bir de evinde düşünüyordum, mutfakta önünde önlük Gülağa, hayat arkadaşına çiçek veriyor Gülağa kızını seviyor, Gülağa kitap okuyor, Gülağa saz çalıyor, Gülağa memleketini düşünüyor, Gülağa bir yerlere protesto mektupları yazıyor, Gülağa...

Elleri köylü elleriydi, yüzü köylü yüzü, Gülağa’dan ayrılmak istemiyordum, onunla konuşmalıydım, onu dinlemeliydim, onunla düşünmeliydim. v

Unutmayınız, bu kente gelmişseniz, yalnızsanız, birilerini bir yerleri özlüyorsanız, biriyle konuşmak istiyorsanız, arsa hesabı mark sözü duymak istemiyorsanız, gittiğiniz yerlerde güzel şeyler düşünmek istiyorsanız Gülağa’yı görünüz, o şimdi bu kentte oturuyor, bu kahvede.

IX

- Yıllar önce Almanya’da çıkan bir dergide Fakir Baykurt ile “köylülük” konusunda bir polemığınız olmuştu. Bence önemli bir konuydu, nasıl olmuştu, açıklar mısınız?

Duisburg’da çıkan “Dergi” adlı derginin yöneticileri, benim 60. yaşgünüm dolayısıyla toplantı düzenlemişlerdi. Söyleşirken bir ara içlerinden biri:

“Batı’da yazarların diğer sanatlarla çok yakın ilişkisi var. Onlardan etkileniyor, onları etkiliyorlar bir de. Tolstoy, Anna Karanina’da İtalya’daki resim sanatını anlatır, Budala’da Dostoyevski, çarmıhta İsa resimlerini tasvir eder. Eser’de Emile Zola, Cezanne’ın hayatını anlatır. Bizde yazarların diğer sanatlardan etkilenişi çok az. Resim olsun, müzik olsun, diğer sanat dalları...” dedi ve ekledi:

“Köy enstitüleri, neden ressam, tiyatrocusu vb. değil de yalnız yazar çıkardı?”

“Yahu!” dedim, nasıl çıkarsın, bunların hepsi köylü. Adını söylediğin yazarların ya babası ressam, ya anası piyano çalar!..” Yönetici sorusunu sürdürdü: “Anaların, babaların bir şey çalmaması yetmiyor. Almanya’da yaşayan diğer köy kökenliler

de öyle, ya şiir yazıyor, ya hikâye! ”

“Köylülükten kurtulmak kolay değil” dedim. “Köylülük AIDS gibidir! Gülüştük ve onlara bir Alman gazeteciyle yaptığımız söyleşiyi anlattım.

“Berlin polisi, bir ay içinde Almanya’yı terketmemi istiyordu. Olay, gazetelerde haber olarak yayımlandı. Bir kadın gazeteci ropörtaj yapmak üzere bana geldi. Almanca’ya çevrilen kitabımı okumuş, beni bir Türk yazarı olarak, önemseydiğini söyledikten sonra:

“Anneniz, babanız da yazar mıydı yada bir müzik aleti çalar mıydı?” dedi yeniden:

“Annem yoğurt çalardı!” dedim ciddi ciddi.

Kadın önce şaşırdı, işin aslını iyice öğrenmek istedi. Annemin de, babamın da alfabeyi bilmediğini ve Türkiye’de köylü olmanın zorluğunu anlattım uzun uzun.

Kadın, durmadan gülüyor ve “çok şakacısınız!” diyordu, ikna olmuşa benzese de, durmadan gülüyordu.

Asıl konuya dönelim, kahvaltıda yaşgünüm dolayısı ile yaptığımız konuşmalar Dergi’de yayımlandı.

Ertesi sayıda Fakir’in bir yazısı, adı “Kestane” idi, çıkageldi. Fakir Baykurt, beni çok şaşırtmıştı. Köy enstitülerinde felsefe, sosyoloji, mantık dersleri okutulmuyor idiyse de, Türkiyece ünlü bir yazarımızın, onca romanın yazarının, köy, köylü, sınıflar arasında köylünün yerini, ayrıca “köylülüğün”, “şehirliliğin”, sosyolojik boyutunu bilmesi gerekmez miydi! Ve köyü, köylüyü değiştirmede yalnız ekonomik kalkınma değil, köye-köylüye (okuma yazmanın dışında) bilime inanmayı, özgür düşünebilmeyi, hurafelerden kurtulmayı, kısaca uygarlaşmayı, eh biraz da modernliği götürmenin gereğini bilmesi, yazması gerekmez miydi!..

Yazısının başlığının “Kestane” olduğunu söylemiştim. “Bahadırlı, bu satırların yazarı gibi köy kökenli, bu sözü, onun için ‘kestane çıktığı kabuğu beğenmiyor’ suçlamasını getirir diyerek söze başlıyor. Yazı beş sütun; birkaç paragraf, bir fikir verebilir diye düşünüyorum:

“Köylülüğün bir toplumsal katman olarak yurdun politik yaşamında oynadığı duraklatıcı, olumsuz rolden yakınıyorlar... K küçük mülk sahibi olan küçük ve orta köylülüğü kastediyorlar. (.'ünkü küçük mülk, büyük mülk sahipliğine tırmanmanın umutlarını verir sehibine... Bu yüzden bunlar tutucu ve kaypak

olurlar. Politikada, yönetimde yukarısı güçlü ise yukarısını, aağısı güçlü ise aağısını destekleyip tarih sahnesine yeni çıkan devrimci sınıf ve katmanlar için ayak bağı olurlar” diyor Fakir, buna inanmadığını da belli ediyor:

“Oysa bu söylenenin geçersizliğini, 1917 devrimiyle Sovyetler Birliği’nde, 1959 devrimiyle in’de kanıtlandı. 1917’den hemen sonra içine dlen büyük kıtlıkta Sovyet devrimi, köylünün ambarlarını ağzına kadar açmasıyla kurtuldu. in’de ise, köylülüğün rolü ii sınıfının rolünden daha büyük oldu...” “Bizi doğuran, bakıp büyüten el içine salan kaynağımıza, kkenimize karşı görevimiz biter miPBence, köy kökenli aydınların sürekli köylünün durumunu iyileştirilmesi yolunda savaım vermelidir.

“Menderes’in babakanlığında köylüler, ulusal gelirden yüksek pay aldılar, yani ürünleri bir ölçüde para etti, değer buldu. Süleyman Demirel ise, “ehirde ne varsa köyde de olacak! ” dedi. “Sözgelimi, Ahmet Mithat Efendi, halkı aydınlatma görevini üstelenerek birbirini açan romanlar yazdı...”

“Onlar, köylülük için dikkatli konuşur ve davranırken, sosyalist ideoloji yönünde savaım veren bir politikacı, yazar ve ğretmen arkadaşın köylülüğü AIDS’ten beter bulması, bir bakıma görevden kaçan aydın yorumunu da getirir...”

Dergi’nin daha sonraki sayısında da ben yanıt verdim Fakir Baykurt’a. Yazının başlığı “Aferin Kestaneye” idi.

“Ilya Ehrenburg, anılarında Mayakovski için ‘biz, sık sık birbirimize rastlardık, ama bir kez olsun bulumadık’ diyor. Fakir Baykurt’la bir kez olsun bulusaydık diyorum ben de, ‘belki’, ‘Kestane, adlı yazısını yazmazdı!’ sonra sürdürüyorum: “Kestane, talihsiz bir yazı, Fakir Baykurt adına gerçekten üzüldüm; baştan sonuna kadar yanlılarla dolu. nce unu söylemek gerekiyor, benim Aids’e benzettiğim “köylü” değildir, köy halkından biri, birileri değildir. “Köylülük” bir davranış biçimidir, bir tavidir. Bir kişi köyde oturabilir, köylüdür, ama uygardır; olaylara bakışıyla, değerlendirmesiyle düşüncesiyle, ölçüsüyle ağda normlara uygun davranmaktadır. Bir kişi de şehirde oturur, üniversiteden diplomalıdır, büyük ne sahiptir, değer yargılarıyla dünyaya bakışıyla ilkelse, ağdııysa onda “köylülük” ağır basıyor demektir. Üstelik “köylülük” genel bir kavramdır. Türkiye’ye özgü değildir. Dünyanın her yanında köylülükle nitelenen kişi karısını dver erkeke, bilime inanmaz

fanatik dindardır, dincidir, aşırı mülkiyete düşkündür, bağnazdır, ilkeldir; yeniliğe, gelişmeye karşıdır, gericidir, kaypaktır, herkesi aptal yerine koyar, kurnazdır, uzlaşmacıdır ve benzeri.”

“Köylü ise üreticidir, topraklı, az topraklı, topraksız tarım işçisidir Türkiye’de başından beri ihmal edilmiş, insan sayılmamış, sömürülmüş, geri bırakılmış, savaşa sürülmüş, angarya yüklenmiş kimselerdir ve işçi sınıfının müttefikidir.

“Devrime, köylülerin hangi biçimde katkıda bulunduğu, Fakir Baykurt’un devrim anlayışını belirlemesi bakımından ilginç! F.Baykurt’un yazısındaki yanlış değerlendirme, bu anlayışından kaynaklanmaktadır...”

“Menderes’in başkanlığında köylüler ulusal gelirden yüksek pay aldı.”

“Süleyman Demirel ise şehirde ne varsa köyde de o olacak dedi...”

“Fakir Baykurt bunları söylüyor. Böyle mi oldu gerçekten... Fakir Baykurt unutmuş olmalı. DP’nin iki lideri de köylüydü: Celâl Bayar, Adnan Menderes (Bu zat şehirde otururdu ama büyük bir köy ağası idi) Süleyman Demirel de köylü... Köye hizmet götürdüklerinin doğruluk derecesi nedir?”

“DP iktidara ayak basar basmaz, ilk iş ezanı Arapçalaştırdı. Türkiye’yi NATO’ya soktu. Türkiye’de komünizm avına girildi; komünizme karşı savaşmak üzere Kore’ye asker gönderildi. Köy enstitüleri kapatıldı. 6-7 Eylül’de Türk olmayanların malları yağmalandı. İmam-hatip okullarının sayısı artırıldı...”

Ve yazıya F. Baykurt’un kılavuzu Ahmet Mithat Efendi başlığıyla yanıt devam ediyor. Sözümü bitiriyorum:

“Durup durup söyleniyorum. “Aferin” diyorum “Kastaneye”, kabuğunun yerini görebilmiş, kabuğunu görebilmiş; iyi ki görmüş, yoksa bir gelişme olur muydu dünyada, Aferin Kestaneye!”

Yıllara Göre Yusuf Ziya Bahadın'ın

1927-1938	Bahadın'da doğdu, ilkokulu orada okudu
1939-1940	Yozgat Ortaokulu'nda Okudu.
1940-1944	Pazarören Köy Enstitüsü'nün ilk mezunu.
1944-1947	Bahadın'da öğretmenlik yaptı.
1947-1951	Yüksek Köy Enstitüsü – Balıkesir Eğitim Enstitüsü Özel Sınıf – Balıkesir Eğitim Enstitüsü – Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü'nde okudu.
1951-1952	İspir Ortaokulu Türkçe Öğretmeni.
1952-1953	Yedek Subay Okulu ve Yedek Subaylık. (Tuzla - Kırıkkale)
1953-1954	Kars – Cılavuz Köy Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni. Konya İvriz Öğretmen Okulu Edebiyat Öğretmeni.
1954-1957	Öğretmenlikten istifa; Ankara Türk Hava Yolları'nda Memurluk.
1957-1958	Düzce Ortaokulu Türkçe Öğretmeni.
1959-1960	Öğretmenlik'ten kesin istifa. İstanbul'da bakkallık.
1960-1961	İstanbul Erkek Lisesi Edebiyat Öğretmenliği
1961-1965	"Hür Yayınevi" Kuruculuğu ve İşletmeciliği; Türkiye İşçi Partisi'ne giriş.
1965-1969	TBMM'de Türkiye İşçi Partisi Yozgat Milletvekili.
1969-1979	Yayıncılığı "Yeni Dünya" adıyla sürdürdü. "İlke" (1974/6 Sayı) ve "Yeni Dünya" (1975/6 Sayı) adıyla iki dergi çıkardı. 2. TİP'e kurucu üye sıfatıyla katıldı.
1979-1991	Almanya'ya davetli gitti; bir yıl kalacaktı; 1980 askeri darbesi nedeniyle dönemedi. Fransa'dan 1983 yılında sığınma pasaportu aldı ve Almanya'da (Nürnberg, Berlin, Hannover'de) onbir yıl sürgün kaldı. Yazılarından, yayımladığı kitaplardan, çıkardığı dergilerden, TİP Genel Merkez Haysiyet Divanı Üyeliğinden, toplam 33 yıl hapis cezası istenirken, 10 yıllık zaman aşımı ve Türk Ceza Kanunu'nun değişmesi sonucu (1991) Türkiye'ye dönebildi.

Göz Görenin

Göz görenin yol sürenin
yolca giden yorulmamış
gerçek yine gerçek
hem aynıyız hem başka...

Denildi ki
doğanın bir yasası vardır
sonra eller ayaklardan ayrıldı
ikincisi iki elin sesi belli oldu
üçüncüsü insan dünyada insan
ve daha iyi bir insan
daha iyi bir dünya

Ve bir sözde önce denizdir yaşam
ikincisi gemi
üçüncüsü ağdır
dördüncüsü balık

İmdi insan olan insan denize vara sözgelimi
vardık
gemiye, bine
bindik
fırlata ağını suya
fırlattık
tuttuk mu balığı

Ve bir sözde minderdir yaşam
ikincisi oda
üçüncüsü sofadır
dördüncüsü kapı

İmdi insan olan insan minderden kalka sözgelimi
kalktık
odadan çıka
çıktık
sofayı geçe
geçtik
açtık mı kapıyı

Ve bir sözde önce çamdır yaşam
ikincisi çingidir
üçüncüsü çıra
dördüncüsü alev

İmdi insan olan insan bir çam ola sözgelimi
olduk
çingri düşüp tutuşa
tutuştuk
çıra olup yana
yandık
alev olup ışıta
ışittik mı

Ve bir sözde önce tohumdur yaşam
ikincisi fidandır
üçüncüsü çiçek
dördüncüsü meyva

İmdi insan olan insan tohum olup saçıla sözgelimi
saçıldık
fidan olup yeşere
yeşerdik
çiçek olup açıla
açıldık
meyvaya dura ağaç olup
durduk mu...

Tutamadık balığı
açamadık kapıyı
saman aleviydi belki yaktığımız
bir şev var ki
yadsıyamazsınız
meyvaya durmanın güçlüğünü
gösterdik bigüzel
bizden sonrakilere...